

ПЕТА МЕЖДУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЯ НА ЕВРОПЕЙСКОТО СОЦИАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ

(8–10 юли 2024 г., Лисабон)

В дните между 8 и 10 юли 2024 г. в Лисабон, Португалия, се проведе петата международна конференция на Европейското социално изследване. Тази конференция беше много специална, защото на нея беше отбелязана кръгла годишнина, а именно 20 години от първата вълна на изследването. Темата на конференцията беше изключително актуална: „Справяне с големи обществени предизвикателства в международен мащаб: Изследвания, иновации и анализи на базата данни, събрани през последните 20 години“.

Европейското социално изследване (ESS) е най-мощният и авторитетен научноизследователски проект на Европейската комисия и Европейската фондация за наука. Стартирало през 2001 г., днес ESS е вече утвърдена Европейска научна инфраструктура (ESS-ERIC), към която са асоциирани висококвалифицирани национални екипи от 38 страни, осъществили до 2022 г. десет двугодишни издания на изследването. Изследването е замислено като динамична изследователска структура, чрез която се генерира сравнителна информация за заетостта и различни аспекти от живота на пълнолетното население в Европа, за основните семейни, културни и духовни ценности.

България участва в изследването от 2006 г. (третата вълна на изследването) насам с прекъсване през 2014 и 2016 г. Така до този момент е участвала в шест вълни, като тази година България получи отговорната задача да осъществи пробно изследване на методологията на ESS за 12-ата вълна. Изследването бе подготвено за терен в България от Центъра за емпирични социални изследване (ЦЕСИ) на Института по философия и социология при БАН (ИФС-БАН) под ръководството на Емилия Ченгелова (директор на ИФС-БАН и ръководител на ЦЕСИ), а теренните действия се осъществиха през периода април–септември 2024 г. ИФС-БАН е партньор в Консорциум ESS ERIC-Bulgaria с ръководители Елка Тодорова и Венелин Бошнаков, който обединява шест международно признати организации от различен тип, сред които освен ИФС-БАН участват Университетът за национално и световно стопанство (УНСС), Агенцията за социални анализи (АСА), Съюзът на икономистите в България (СИБ),

Българската социологическа асоциация (БСА) и Националният статистически институт (НСИ).

От началото на 2024 г. ИФС-БАН е партньор по проекта Infra4NextGen, който се координира от Консорциума за европейска научноизследователска инфраструктура на Европейското социално изследване (ESS ERIC) и включва CESSDA ERIC – Европейския архив за бази данни в социалните изследвания, Европейското изследване на ценностите (EVS) и Програмата за поколенията и равенството между половете (GGP). В проекта участват 25 академични институции и университети от цяла Европа, като ИФС-БАН е представляван от Румяна Стоилова, която е ръководител на българския екип. Проектът обединява резултатите от ключовите европейски инфраструктури за научни изследвания в областта на социалните науки с цел да предоставя нови услуги, надеждни данни и анализи за реализирането на Плана за възстановяване и за провеждането на политики, насочени към младите хора в Европейския съюз – програмата „Следващото поколение в Европа“ (Next Generation EU).

В конференцията на ESS взеха участие над 250 учени и изследователи от престижни институции, като от България се включиха Румяна Стоилова и Петя Илиева-Тричкова (ИФС-БАН) и Венелин Бошнаков (УНСС).

Докладите бяха организирани в 48 паралелни сесии, една постерна сесия и три пленарни сесии, като презентациите бяха на най-разнообразна тематика: от нововъведения в методологията на изследването до теми, свързани с неравенствата, субективното благосъстояние, дигитализация, дискриминация, заетост, справедливост, оценка на равнището на демокрация, политическа поляризация, доверие, ценности, нагласи към проблеми, свързани с околната среда и др. Общото за всички доклади бе, че използваха данни от поне една вълна от изследването, а доста от докладите бяха базирани на данни от всички вълни на изследването, т.е. предлагаха анализи както между отделни страни, така и в динамична перспектива. Предимство на ESS е, че по-голямата част от въпросите се повтарят, което позволява сравнителни анализи на богат набор от теми. Друга част от въпросите не са проследими във времето, защото са включени в т. нар. ротационни модули на изследването, с които се събират и анализират данни по актуални теми като: „Нагласи към климатичните промени и енергийната осигуреност (2016 г.)“, „Справедливост и равнопоставеност“ (2018 г.), „Дигитални социални контакти в работата и семейството“ (2020 г.).

Румяна Стоилова и Петя Илиева-Тричкова представиха доклад на тема „Ефекти на социалната класа и пола по отношение на участието в образованието на възрастни в европейските страни с различно ниво на дигитализа-

ция преди и след пандемията от Ковид-19“, който е разбаботен в рамките на проекта „Дигитално разделение и социални неравенства: равнища, актьори и взаимодействия“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ по договор КП-06 ПН55/7 от 2021 г., и проекта „Skills2Capabilities“, който е финансиран по програма „Хоризонт Европа“ (2023–2025) по договор № 101094758. Анализирайки данни за 15 европейски страни, които са участвали в деветата и десетата вълна на изследването, те показаха, че вероятността жените в страните с по-високо ниво на дигитализация да участват в образованието на възрастни е по-висока от тази при мъжете. Освен това е констатирано наличието на положителна връзка между индекса на цифровата икономика и общество на ниво страна и по-ниската класа на служителите за жените, докато в случая с мъжете са налице положителни условия за взаимодействие между този индекс и собствениците на малък бизнес, квалифицираните работници и неквалифицираните работници. Нивото на дигитализация в конкретната страна променя силата на връзката между социо-професионалната класа, пола и участието в образованието за възрастни след, но не и преди пандемията от Ковид-19.

В същата сесия, която беше посветена на дигиталния преход, благосъстоянието и възприятията към околната среда, Мартин Величков, току-що защитил докторската си дисертация в Университета на Рединг в Обединеното кралство, представи доклад на тема „Обяснение на регионалните и индивидуалните различия в отношението към изменението на климата в Европа: Резултати от 10-ата вълна на Европейското социално изследване“.

В сесията „Социални неравенства: Неразкрити аспекти на европейските общества“ Петя Илиева-Тричкова представи доклад, подготвен заедно с Пепка Бояджиева в рамките на проекта по програма „Хоризонт Европа Skills2Capabilities (2023–2025)“ по договор № 101094758, на тема „Несъответствие между образование и работа сред висшистите и гражданска активност: Европейска сравнителна перспектива“. За анализа на тази връзка авторките използват данни от деветата вълна на изследването за 29 страни. В рамките на презентацията бе представена иновативна скала за гражданска активност, която се отнася до четири социални сфери: политическа, социална, работна среда и демократични ценности. Резултатите показват, че несъответствието между образование и работа сред висшистите е свързано с по-ниски нива на гражданската активност като цяло и по отношение на отделните ѝ измерения. Въпреки наличието на тази отрицателна връзка, тя е по-слабо изразена, когато завършилите висше образование живеят в страни, които се характеризират с по-ниска степен на неравенства в доходите.

И трите презентации, направени от български учени в рамките на конференцията, провокираха интерес и оживени дискусии.

На конференцията бяха изнесени три изключително вдъхновяващи пленарни доклада. Първият беше представен на откриването от Пипа Норис, която е световноизвестен и уважаван професор по сравнителна политология от Университета в Харвард. Пленарният ѝ доклад беше на тема „Стесняване на кръга на целомъдрието: Медиите и надеждността на информацията в цифровата ера“. Тя постави следния провокативен въпрос: *Трябва ли медиите да бъдат обвинявани за политически цинизъм?*. Норис отговори на въпроса, като даде аргументи на две нива: индивидуално и макрониво. На индивидуално ниво тезата е, че активистите ще бъдат по-склонни да обръщат внимание на новините и обществените дела, ако са по-критични при възприемането на новините. А знанията, придобити от този процес, ще укрепят информираните преценки за политическата надеждност и ще намалят бариерите пред гражданската ангажираност. Същевременно на макрониво информационната среда също има значение. Отворените общества разширяват потенциала на критично настроените граждани да идентифицират точно надеждните актьори, като предоставят двустранни форми на политическа комуникация относно работата на властите. За разлика от тях, затворените общества, ограничаващи свободната преса, е вероятно да насърчат наивното доверяване в силните лидери, което е неоправдано при съпоставка с тяхното реално присъствие в политиката. Основното ѝ послание, което се съдържа и в излязлата през 2022 г. книга *Възхвала на скептицизма: Доверявайте се, но проверявайте*, е да предпазва гражданите от пре-доверяване. Нужно е критично отнасяне към информацията и поставянето ѝ под съмнение.

Директорът на ESS Рори Фицджералд (Лондонския градски университет) изнесе втория пленарен доклад, който беше на тема „Трансформация на международните сравнителни социални изследвания в Европа: преминаването към интервюиране чрез самопопълване“. От създаването на Европейското социално изследване се използва само един метод за набиране на информация – персоналното интервю (face-to-face), което е прието за „златен стандарт“ и е използвано във всички страни. През 2027 г. обаче този метод ще престане да се използва и ще се премине към интернет базирани и въпросници на хартия, които ще са за самостоятелно попълване във всички страни. През 2025 г. се предвижда да се направи сравнение между стария и новия метод за събиране на информация. Тази промяна е ускорена от пандемията от Ковид-19 и е повлияна от няколко фактора: подобреното качество на събирането на данни за

самостоятелно попълване, влошеното качество на събирането на данни лице в лице и значителният срив на готовността на респондентите за интервюиране лице в лице в много европейски страни.

Втората пленарна сесия завърши с панелна дискусия, в която взеха участие методолози и утвърдени учени в областта на сравнителните изследвания, а именно: Елдад Давидов (Университета в Кьолн и Университета в Цюрих), Тим Хансън (Лондонския градски университет и ESS), Каролин Робъртс (Университета в Лозана и FORS – Швейцарския център за експертиза в областта на социалните науки) и Инеке Стууп (SCP – Нидерландски институт за социални изследвания). В рамките на тази дискусия бяха обсъдени предизвикателствата и възможностите, които методологичната промяна, свързана с начина на събиране на информацията, ще донесе на изследователската инфраструктура и нейната общност от потребители.

Джул Адрианс изнесе третата пленарна лекция на тема „Колко (не)справедлива е Европа?“. Тя е постдокторант в Университета в Билефелд и през 2024 г. получи престижната награда *Jowell-Kaase Early Researcher* на ESS като обещаващ млад изследовател в областта на сравнителните социални изследвания. В лекцията си тя представи анализи на данни от ротационния модул на ESS от деветата вълна на изследването, посветена на справедливостта и равнопоставеността, като се фокусира на един от аспектите на (не)справедливост, а именно различията в доходите между различни социални групи в европейска сравнителна перспектива.

Петата конференция на ESS е само една от многото инициативи в рамките на ESS-ERIC, наред с различни уебинари, национални конференции, срещи, уъркшопи и обучения, която за пореден път подчерта, че ползването на данните от международните европейски представителни изследвания дава големи възможности за студенти, докторанти и водещи учени да съпоставят резултатите си със своите колеги в Европа, както и да формулират препоръки за подобряване на политики в различни аспекти на човешкия живот, основаващи се на данни, събрани, следвайки високи методологически стандарти за качество.

Петя Илиева-Тричкова